

Puky Miklós, az 1848-49-es szabadságharc kormánybiztosa¹

Dér Dezső

ABSTRACT: *Government Commissioner of the 1848-49 Revolution and Fight for Independence.* Government commissioners were the local representatives and executives of the politics of the Hungarian government during the 1848-49 Revolution and Fight for Independence. After the Hungarians were forced to defend themselves against the ethnic movements and the Imperial government in the summer of 1848, commissioners were responsible for raising, equipping, and mobilizing of troops. Miklós Puky, born in Tiszaroff, was one of the most successful and most active such officer, serving as recruiting government commissioner in Heves County from 20 September 1848. It was him who organized one of the firmest formations of the Fight for Independence, the 26th honvéd battalion. Between February 1849 to the middle of March he was the commissioner of the Komárom fortifications and Komárom County, and had a great part in achieving to keep the fortifications against the enemy. He immigrated after the defeat of the Fight for Independence, and returned only after the 1867 Compromise. After a short political career he retired to his Karácsond estate; it was here that he died in 1887.

A politikai pálya kezdetei

Puky Miklós 1806. november 5-én a Pest megyei Káván született. Édesanyja, Borbély Borbála öröksége révén jutott birtokhoz a Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyék területén lévő Tiszaroffon, majd tanulmányai befejezése után bekapcsolódott a megye politikai életébe. Hevesben ez idő tájt, csak úgy mint az ország többi vármegyéjében is, éles politikai küzdelem alakult ki a változásoktól visszariadó és az átalakulást sürgető nemesi csoportok közt. Az ifjú Puky – mint a fiatal nemesség többsége – az utóbbi táborhoz csatlakozott. Ebben szerepet játszott Keglevich Miklós gróffal kötött barátsága, aki a megye egyik legradikálisabb közéleti szereplőjének számított. Puky igen hamar meghatározó személyiséggé nőtte ki magát a megyei ellenzéken belül, azonban radikalizmusával keveredő heves vérmérséklete többször bajba sodorta.²

1833-ban az országgyűlési követválasztással egybekötött tisztújításon a liberálisok harcot robbantottak ki az aulikus megyei nemességgel szemben. Az udvar érdekeit az 1826-ban egri érsekké, s ezzel egyben a megye örökös főispánjává kinevezett Pyrker János képviselte, 1832-ig lényegében minden nehézség nélkül. Ebben az évben ugyanis az elsőispán személyének kérdésében összeütközésre került sor közte és a megyei nemesi ellenzék között,

1 Ezúton szeretném megköszönni Hajagos Józsefnek, a gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium tanárának és dr. Hermann Róbertnek, a budapesti Hadtörténelmi Intézet igazgatójának a dolgozat elkészítéséhez nyújtott szíves segítségét, valamint a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítványnak a forrásanyag-gyűjtésemhez kapcsolódó anyagi támogatását.

2 Puky családi háttéréről: JUHÁSZ István 1986. 5-9.

amely átmenetileg az utóbbiak győzelmével zárult. A következő évben Pyrker Bécs szándéka szerint saját emberét, Kállay Istvánt akarta az elsőalispáni székbe, és egyben a megye egyik országgyűlési követének is megválasztatni. Ezt azonban az ellenzéknek – élén a Keglevich-párttal – sikerült megakadályoznia, sőt elérte, hogy Kállay, mint ideiglenes alispán, a főispán távollétében saját jelöltjét, Ragályi Tamást bízta meg a megye országgyűlési követi teendőinek az ellátásával. Ez alatt, majd ezt követően is, a nemesi ellenzék több tagja részéről súlyos kihágások történtek. A „legszörnyűbb” bűnök elkövetője volt Puky Miklós is, aki a megye tanácsstermében függő Pyrkert ábrázoló festményből kimetszette az érsek arcképét, s az este folyamán rendezett győzelmi ünnepélyükön azon ropta táncát.³

Az esetnek a megyei ellenzék több tagjára és személy szerint Pukyra nézve is hátrányos következményei lettek. Az 1833. évi botrányos követválasztás eredményét királyi határozattal megsemmisítették, gr. Keglevich Miklós és 19 társa ellen pedig büntetőper indult, amely Puky is országos hírnévre juttatta. Az ügyben delegált bíróság 1834. április 16-án kezdte meg működését, és az 1837. szeptember 20-án meghozott ítéletében Pukyra – épp úgy, mint Keglevichre – félévi fogságbüntetést szabott ki. A Kúria másodfokon Puky börtönbüntetését további fél évvel meghosszabbította. Bár a fellebbezések megtörténtek, az 1838. január 15-i megyei közgyűlésen Keglevich Miklós, Puky Miklós, Orczy István és Beöthy Kázmér önként jelentkeztek a rájuk kiszabott börtönbüntetés letöltésére. Mire 1840. június 23-án megérkezett a megyéhez címzett felmentő királyi leirat, büntetésüket már letöltötték.⁴

A megye közönsége 1839 nyarán Puky táblabíróvá választotta, és szabadulása után több társával egyetemben a követutasítások elkészítésével bízta meg. Ezen a választáson már a liberális nemesség kerekedett felül, így az utasítás 26 pontja ennek szellemében fogalmazódott meg. Ez lényegében a többi vármegyével kialakított közös állásfoglalást tükrözte, amely a sérelmek mielőbbi orvoslását hangsúlyozta. 1840-ben a megye elsőalispánja Almásy Gedeon lett, akit konzervatív körökben megfelelő személynek tartottak az ellenzék letöréséhez. Almásyt - a főispáni helytartó halála után - a következő évben egyben a megye adminisztrátorává is kinevezték. Azonban ő is sikertelenül próbálta a helyi liberálisok politikai előretörését megakadályozni: 1843-ban az ellenzék két jelöltje, Almásy Pál és Fehér Lajos lett megválasztva a megye országgyűlési követévé. Almásy Gedeont végül 1845-ben - az előző évi tisztújítással kapcsolatos országos botránya miatt - leváltották tisztéről; helyére a megye korábbi országgyűlési követe és másodalispánja, Brezovay József került.⁵

Az 1844-es megyei tisztújításkor az ellenzék részéről Puky Miklós neve is felmerült, mint lehetséges alispánjelölté. Ekkor azonban még a főispáni helytartó, Almásy Gedeon törvénytelen magatartása miatt a megyei tisztikar a konzervatív nemesség soraiból alakult meg. Ugyan a következő évben a törvénytelen ségek orvoslása után már ellenzéki jelölt került erre a posztra, de az nem Puky Miklós, hanem Almásy Pál lett. Mindezek mellett az ellenzék folyamatos erősödését mutatta, hogy az 1847-ben összeülő rendi országgyűlésre ismét az általa állított jelöltek, Schnee Lászlót és Radics Miklóst választották meg követeknek, így 1848-ra a megyei vezetés – igaz, Brezovay József, az új főispáni helytartó ellenhatása mellett – a reformerek kezére került.⁶

3 Puky családi háttéréről: JUHÁSZ István 1986. 5-9.

4 JUHÁSZ István 1986. 9-13.; SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 361-373.

5 JUHÁSZ István 1986. 13.; SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 376. és 378-379.

6 SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 389.; PAP József 1998/2-3. 166-169.

A megyei tisztújítás és az első népképviseleti választások 1848-ban

A forradalom kitörésekor Heves vármegye legfőbb tisztségei betöltetlenek voltak. Pyrker László érsek-főispán 1847. december 2-án elhunyt, és megüresedett az első alispáni poszt is, mivel Almásy – feltételezhetően a felhalmozódott adósságaiból adódó nehézségek miatt – még az előző esztendőben lemondott, így a megyei adminisztráció vezetését Blaskovics Gyula másodalispán vette át.⁷

A következő tisztújításon, amelyre az áprilisi törvények kihirdetése után 1848. június 2-án került sor, az eddigi másodalispán, Blaskovics Gyula helyét – akit első alispánná választottak – Puky Miklóssal töltötték be.⁸ A legfontosabb alispáni teendők közé tartozott a megyei nemzetőrség szervezése és a forradalmi időszakban könnyen megbomló „személy és vagyon biztonság, csend és béke” biztosítása, amelyet június végéig sikerült szilárd kézben tartani. A következő hónapokban ugyanis Puky Heves vármegye népképviseleti úton választott követeként már a pesti országgyűlésen tartózkodott.⁹

A még Pozsonyban hozott áprilisi törvények között az V. tc. szabályozta az országgyűlési képviselők megválasztását. Noha ezt – mint az áprilisi törvények jelentős részét – csupán ideiglenesnek szánták, mégis igen fontos volt, hiszen gyökeresen szakítva a korábbi hagyománnyal a választásokat népképviseleti alapokra helyezte. A törvény értelmében választókerületek alakultak. Heves és Külső Szolnok törvényesen egyesült vármegyékben - az önálló választókerületnek számító Eger és Gyöngyös városokkal együtt – ezeknek a száma 10 volt. A választást január 26-ra tűzték ki.¹⁰

Az ekkor már 42 éves Puky a 6. számú, nagyfügedi választókerületben indult, ahol Schaffner János, illetve Molnár Lajos ellenében megnyerte a választásokat. Ezzel az eredménnyel szemben a Schaffner-párt részéről azonban petíció érkezett az országgyűlési mandátumokat ellenőrző bizottsághoz, amelyet 420 választó írt alá. Az aláírók szerint Puky egyrészt az „...itatus, lélekvásárlás, fenyegetés, erőszakolás és ármány felhasználásával...” tudta csak biztosítani győzelmét, másrészt már a választás konkrét eljárását is törvénytelennek minősítették, minthogy az első forduló sikertelensége után a pótválasztást csak másnapra írták ki. További vádként hangzott el, hogy a szavazásnál állítólag egy személy többször is leadhatta szavazatát. Azonban tény, hogy a választási bizottság elnöke, gr. Wartensleben Ágoston (Gusztáv) a törvényelőírásoknak megfelelően járt el, amikor elrendelte a másodszori szavazást (1848. V. tc. 35. §), illetve azt a következő napra halasztotta el (uo. 38.§). Minthogy Puky tényleges riválisa, Schaffner híveivel együtt nem fogadta el Wartensleben döntését, és a másnapi választáson nem jelent meg, Puky Miklóst nyilvánították a választások győztesének. Az illetékes országgyűlési bizottság megvizsgálta a körülményeket, és minthogy a vádak nem találtak kellően indokoltnak és bizonyítottnak, a választás eredményét törvényesnek mondta ki, amit a képviselőház július 17-i ülésén megerősített.¹¹

7 HAJAGOS József 2000. 47-48.; SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 390.

8 KÖZLÖNY 1848. június 8., 10.; SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 397.; HML IV-1/a 151. k. 980.

9 HML IV-1/a 152. k. 1089., 1188., 1253.; H 15 1848-1-81.,82.,109.; KÖZLÖNY június 10.; HAJAGOS József 1998/a. 41-47.

10 HML IV-1/a 151. k. 690., 751.; 1847/8-ik 19-36.

11 SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 398.; KÖZLÖNY 1848. július 3., 15., 19.; BEÉR János 1954. 156. és 158.; 1847/48-IK...; CSIZMADIA Andor 1963. 187.; HAJAGOS József 1998/b. 51.

Az országgyűlés 1848. július 5-én nyitotta meg az első ülését. Pukynak, aki szeptember végéig Pesten tartózkodott, az országgyűlésen való szereplése meglehetősen visszafogott volt. Az első hozzászólása július 24-én hangzott el a képviselőházban, ugyanezen a napon sorshúzással választották meg annak az 50 fős küldöttségnek a tagjai közé, amely az országgyűlés válaszfeliratát vitte a nádorhoz. Augusztus 1-én az ötvenévi választással kapcsolatos vitához szólott hozzá, 11-én a magániskolák kérdésében szólalt fel és tett indítványt, szeptember 2-án pedig a folyószabályozás tárgyában a közlekedésügyi minisztertől egy törvényjavaslat mielőbbi meghozatalát sürgette. Szeptember 4-én sorshúzással ismét beválasztották annak a 100 főből álló küldöttség tagjai közé, amelyet Jellasics betörésének hírére az országgyűlés az uralkodóhoz indított. Puky szeptember 17-én tette meg az utolsó hozzászólását a képviselőházban Nyáry Pál azon újoncozási indítványa ellen, amely a törvényhatóságokra eddig kirótt létszámnak a megkétszerezését javasolta. A heves vita végén Kossuth támogatásával a képviselőház Nyáry indítványát fogadta el, aminek alapján a megyék minden 127 fő után 2 újoncot voltak kötelesek kiállítani. Szeptember 19-én Batthyány miniszterelnök magához hívatta Pukyt, és a Heves vármegyére eső újoncok kiállításával, valamint az Egerben alakuló 26. honvédszázalaj (hz.) megszervezésével bízta meg. A frissen kinevezett kormánybiztos így visszaindult megyéjébe, ahová néhány nap múlva megérkezett.¹²

„Toborzási és katonaaállítás” kormánybiztosként Heves vármegyében

1848 szeptemberében még Puky volt Heves megye egyetlen kormánybiztosa. Nem sokkal később, 1848 decemberében és 1849 januárjában Halasy Kázmér, Papp Pál, Németh Albert, Recsky András és Almásy Pál is kormánybiztosi megbízatást kapott. A kormánybiztosi hierarchiának a megyén belül Almásy állt az élén, aki magát tartományi – azaz az egész megyére kiterjedő hatáskörrel rendelkező – kormánybiztosnak nevezte. Ő ugyanakkor Szemere Bertalan alárendeltségébe került, akit december 13-án nevezett ki az Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB) Felső-Magyarország teljhatalmú kormánybiztosának.¹³

Puky szeptember 27-én a megyei közgyűlés előtt ismertette kormánybiztosi kinevezését, és Batthyáynak az újoncozás tárgyában hozott rendeletét, amelynek alapján a megye a 19-22 éves korosztályból összesen 4525 „önkéntes” katonát „...a községek kívánsága szerint sors húzás, vagy toborzás útján...” volt köteles kiállítani. A frissen kinevezett kormánybiztos megérkezése után a tőle várt határozottsággal kezdte meg hivatali működését. A megyére eső újonckeretet felosztotta az egyes települések között. A toborzás befejezését október 4-re tűzte ki, a kívánt létszám nem teljesülése esetén pedig sorshúzást rendelt el annak pótlására. A 19-22 éves korosztály közül Batthyány szeptember 19-i rendelkezése szerint csak a családok fenntartásában nélkülözhetetlen egyedüli fiúgyermek, illetve vők kerültek ki az újoncozás hatálya alól. Puky ugyanakkor november 10-ig engedélyezte a besorozottaknak, hogy helyettest állíthassanak, ami a vagyonosabbaknak lehetőséget nyújtott a szolgálat alóli kibújásra. Jelentősen megkönnyítette a képviselőház által megállapított létszám mi-

12 KÖZLÖNY 1848. július 25., 26., augusztus 7., 12., szeptember 3., 6., 19.; BEÉR János 1954. 167-168. és 213-215.; PUKY Miklós 1885. 163.; HAJAGOS József 2000. 54.; HML IV-101/a 152. k: 2265.

13 MOL H 2 OHB 1848: 6029., 1849:346/e.; HAJAGOS József 2000. 54.

előbbi kiállítását az is, hogy Batthyány szeptember 26-i rendeletében a 4525 főnek csupán az első negyedét kellett mozgósítani, a második negyednek pedig készenlétben tartását írta elő. Puky ezt október 1-jén közölte a megye szolgabíráival, akik ennek megfelelően megtették a szükséges intézkedéseket. Szeptember végére a kormánybiztos már örömmel értesíthette Batthyányt: *„A katona állítás jobb sikerrel megyen mintsem előre gondoltam; reményem rövid idő alatt az egész illetőséget ki fogom állíttatni...”*¹⁴

Emellett azonban számos problémával kellett szembesülnie. Elsőként komoly gondok mutatkoztak az újoncok ellátásával. Puky – a szükséges ruhaneműek beszerzésére és a 20 pengő forint foglalópénzek kifizetésére – az eddig adómentességet élvező megyei nemessegre 150 000 forint külön adót vetett ki, amelynek október 15-ig való behajtására a járások tisztviselői lettek megbízva. Ezen időszak alatt az újoncozás anyagi terheinek fedezését a központi kormányzattól próbálta elérni. Azonban a kormánytól kért támogatás nem érkezett meg, és nem került sor a kivetett adó határidőig történő beszédésére sem. A megbízott adószedő ugyanis beteget jelentett, s miután *„...a többi tisztviselők pedig – ...sokszoros hivatalbeli elfoglaltság által...akadályozva lévén...”*, új adószedőt kellett kinevezni. Ráadásul ennek az összegnek, amely az új adóból be is folyt az ún. öltöztetési pénztárba, az állomány napi díjára fordítódott, amelyet a hadi pénztárból kellett volna fizetni. Puky erről azonnal értesítette a Hadügyminisztériumot (HM), és kérte a kiadott összegnek a hadiadóból való mielőbbi megtérítését.¹⁵

Külön nehézséget okozott az is, amikor szeptember végén Kossuth, mint teljhatalmú népfelkelési kormánybiztos általános népfelkelést hirdetett, ugyanis ez az újoncozást nagy mértékben megnehezítette. Puky ezért Batthyányhoz fordult: *„...felkérem Minister Elnök Urat határozott utasítás adásra, hogy az illy esetbe a 'katona állításra nézve miként rendelkezek, mert mind a kettőt teljesítenem lehetetlen’*”.¹⁶

A ruházattal való ellátás szintén komoly gondot jelentett. Batthyány szeptember 18-i, a megyéhez írt levele alapján a sereg *„ruhaneműbeli ellátását”* az illető hadparancsnokságnak kellett volna elvégeznie. Puky mindenesetre megtette a kellő intézkedéseket: a megyében lévő mestereknek adott megbízást a szükséges ruhanemű, illetve ruházati felszerelés elkészítésére, azonban az alapanyagokból (posztóból, bőrből) állandó hiány mutatkozott. Ilyen körülmények mellett, az október elejétől gyorsan szaporodó újoncok ruházattal való ellátására a helyi ipar kevésnek bizonyult. Puky október 14-én már kénytelen volt az OHB-tól igényelni ruhákat, bakancsokat, ágyneműket és zsákokat.¹⁷

Ami leginkább problémát okozott, az a felállítandó csapatok felfegyverzése volt. Puky már szeptember 28-án kelt levelében felhívta a miniszterelnök figyelmét arra, hogy *„...mivel itt még pénzen sem lehet fegyvert kapni, méltóztasson úgy rendelkezni, hogy 4000 fő meghaladó katonáink fegyverrel el láttassanak”*. Minthogy semmiféle fegyver nem érkezett Pestről, október 12-én megismételte kérését (immár az OHB-nak címezve) azzal érvelve,

14 Idézet: MOL H 92 ONHT 1848:4679.; Batthyány rendeletei MOL H 13 BM 1848-10-333. Közli: URBÁN Aladár 1999. II. 1449-1450., MOL H 92 1848:4441. Közli: URBÁN Aladár 1999. II. 1627-28.; HML IV-I/a 152. k. 2265., 2268., 2269.; MOL H 123 jegyzőkönyvi másolatok.

15 Idézet: HML IV-I/a 152. k. 2367.; MOL H 92 ONHT 1848:4679., 8548.; KÖZLÖNY 1848. okt. 5.

16 Idézet: MOL H 92 1848: 4674.; HL 1848/49 2/169; KÖZLÖNY 1848 október 5.

17 MOL H 92 1848: 4792., 5849.; MOL H 2 OHB 1848:1091.

24
1848

4792
200

Missioner Quöl Ur.

A' Kasona állású Flores megyébe leg jobb sátemel mezzem,
ellenszélre es idig schol sem találcant - la tsal ar
ákalos fellelís mezzem egy ríndek tavart oloni neev
fog, a mennyibe ar elmened körül a' kasona állású igy
hogy lesz. a' Gal olíortésis orais a' lallo' ciusedtelis meg
teltem, ambar még ar idig sem kaptal meseroubensent an
nyí mennyiségű pofarót hogy a' ruhátol a'g lyy u - éppen
Tabnilalba atartal fúlyel memni a' sültóság el mag vasárta,
sára midőn aron ruveleret vettem hogy a' sültóság el ujones
int várnára Refeu adani fognak. Canek lövvelésibe meg
birasil Babes Jfóvau a' lallo' mennyiségű ölörü átal né
telere. a' mennyibe pedig már némely élő kórsóval meser omba
reint átal a' velit totott orerődös lövvelésibe. tételtel, or hogy
öl károsodjánal, de ar álladálsem kórsóság cin is segitőel, aron
ruveleret adtam ki hogy a' meg alludott ruhát a' megye átal
fúttatmal ki - es tsal ar kórsóan Refröl a' mi ar iten ké,
fútle ruhán kívül meg hivánsat ar átalmal állítandó 1100
ujjones fel ölörésibe - Oron ruhátal mennyiségű ar
de f. ala relesentet törve irasból melvontarit meg tudni. Gox
3^{ta} October 1848

Only Miklós
Kormánybiztos

C. 100

I.kép. Puky Miklós kormánybiztos levele
Batthyány Lajoshoz (1848. okt. 3.)

hogy fegyverek hiányában a katonákat gyakorlatoztatni és kiképezni sem lehet. Az OHB a kérést az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz (ONHT) továbbította. Puky október 14-én ismét a kormányhoz fordult, de az általa korábban igényelt 1200 fegyver helyett, az újoncok létszámának fokozatos növekedésére hivatkozva, már 1500 fegyver mielőbb Heves megyébe való elküldését sürgette.¹⁸

Puky problémáit megnehezítette, hogy a honvédségbe történő újoncok mellett szeptemberben és októberben a rendes nemzetőrség mozgósításával, valamint az önkéntes nemzetőrség kiállításával is foglalkoznia kellett. A hosszabb időre, legalább fél évre szolgálatot vállaló önkéntes nemzetőrség felállítását még augusztus 13-án rendelte el Batthyány, amelyet a rendes nemzetőrség Délvidékre történő mozgósításának negatív tapasztalatai tettek indokolttá. A megyei bizottmány augusztus 16-i ülésén hozott határozatot egy fél évre kiállítandó 600 fős önkéntes nemzetőrsereg létrehozásáról. Ennek szervezése azonban igen lassan haladt előre, és a tervezett október 1-i határidőig a tervezett létszámot nem tudták kiállítani. Komoly problémák merültek fel ruházattal való ellátásuk terén is.¹⁹

Az önkéntes nemzetőrség és a honvédség szervezése mellett, időnként sor került a rendes nemzetőrség mozgósítására is. Ezt a katonai fenyegetettség tette szükségessé, amelynek elhárítására gyakran csak nemzetőröket lehetett mozgósítani. Ilyen helyzet következett be, amikor október folyamán br. Balthazar Simunich cs. kir. altábornagy kb. 5000 fős hadoszlopával megjelent Sáros megye északi határán. Betörésének megakadályozására a környező vármegyék nemzetőrségét mozgósították. A mozgósított nemzetőrök gr. Károlyi Ede honvéd őrnagy parancsnoksága alá kerültek, aki a Miskolcon megszervezett tartalék tábor parancsnoka volt.

Heves megye október 16-án kapta meg a hírt Simunich császári altábornagy Bártfára való beütéséről. A közvetlenül érintett területtel való információcsera meggyorsítására az országúton „*lovás és kocsi porták*” lettek azonnal felállítva; a megyei vezetés szükség esetére a népfelkelés meghirdetését is tervbe vette. A megyei bizottmány október 17-i ülésén 3000 nemzetőr mozgósítását határozta el, egyszersmind az OHB-tól „*a megye kebelében létező nemzetőrök számára*” 7000 fegyver azonnali elküldését kérte. A megye mozgósított nemzetőreinek október 23-án Füzesabonyban, illetve Pétervásáran kellett összpontosulniuk. A mozgósítás a nemzetőrség 2. negyedét érintette a gyöngyösi központú 2. nemzetőrzászlóalj ideiglenes parancsnoka, Panker Gábor helyettes őrnagy vezénylete alatt. Miután azonban Simunich felhagyott betörési szándékával, és a határ mentén nyugati irányba vonult tovább, leállították a mozgósítást.²⁰ A nemzetőrség egy részének újabb mozgósítására október végén került sor az Észak-Erdélyben kialakult katonai helyzet miatt. Heves megye tízhetes tábori szolgálatra 500 nemzetőrt állított ki, akik november 5-én indultak el a rendeltetési helyükre.²¹

A nemzetőrség mozgósításaira úgy került sor, hogy tényleges szervezeti kerete csak október folyamán alakult ki. Október végén az egri központú 1. zászlóalj, Lenkey Károly nemzetőr őrnagy parancsnoksága alatt összesen 4870 főt, a gyöngyösi központú 2. zászlóalj Panker Gábor

18 Idézet: MOL H 92 1848: 4679.; MOL H 92 1848:5849.; MOL H 2 OHB 1848:1091., 1091/e.

19 MOL H 3 HNI 1848: 782.; MOL P 295 36.cs. b/6, b/7 fasc.; KÖZLÖNY 1848 augusztus 14.; HAJAGOS József 1995. 95-120.

20 HML IV-1/a 152. k. 2389., 2425., 2434.; KÖZLÖNY 1848. november 8.

21 MOL H 92 1848:8494.

helyettes őrnagy (százados), majd Beniczky Attila nemzetőr őrnagy alatt 4194 főt, a Mezőtúrban felállított Mesterházy István nemzetőr őrnagy vezette 3. zászlóalj pedig 4570 főt számlált – papíron –; ide tartozott még 68 mezőtúri lovas nemzetőr is.²² A nemzetőr-zászlóaljak kereteinek megszervezése nem szüntette meg a problémákat. Eger városának a miskolci táborba indítandó 150 fős csapatát először önkéntesekből akarták megszervezni, majd – kellő számú jelentkező hiányában – a hiányzó helyeket kijelöléssel próbálták betölteni; a „kiválasztottak” azonban mindenféle ürüggyel – orvosi igazolásokkal, sőt „ellenszegüléssel” is – próbáltak kibújni a kötelezettségeik alól. Gyöngyösön is hasonló volt a helyzet: a tehetősebbek 100 forint megváltási díj ellenében mentesültek a besorozás alól. Ezt a rendszert Gyöngyös város közgyűlésének november 2-i határozata szüntette meg, és számukra csupán a helyettesítést engedélyezte.²³

Másrészt problémát jelentett, hogy olyan idős, családos emberek, mezőgazdasági munkából élők is be lettek sorolva, akik mozgósításuk esetén maguk helyett képtelenek voltak helyettes kiállítására. November elején például a gyöngyösoroszi nemzetőrök a fent említett okokból kifolyólag kérték a megyei közgyűléstől a hadi kötelezettség alóli felmentésüket.²⁴ A nemzetőrsereg felállításával kapcsolatosan kialakult nehézségekre tekintettel a megyei bizottmány november 15-én kelt levelében az OHB-tól szigorúbb rendszabályok meghozatalát sürgette; emellett Puky maga is kemény kézzel próbált a megyében rendet teremteni. Jó példa volt erre, amikor a bujtogatással vádolt „Tót nánai plébános”, Detrik Pált november 23-án rögtönítélő bíróság elé állíttatta, akinek ügye végül a rendes bíróság elé került.²⁵

A problémák ellenére, Puky erélyes fellépése következtében a honvédujoncok kiállítása rendkívül gyorsan haladt. A másodalispán a megyei bizottmány október 17-i ülésén már arról számolhatott be, hogy mivel a katonai szállások teljesen beteltek, az újoncokat katonai raktárépületekben fogják elhelyezni.²⁶

A létszám folyamatos növekedése mellett szükség volt a megfelelő mennyiségű felszerelés előteremtésére is. Mint láttuk, a megye saját erejéből erre nem futotta, ezért Puky már október elején az OHB-hoz fordult segítségért. Az OHB október 19-én utasította Puky: „Az Egerben alakuló 26-dik honvéd zászlóaljnak haladék nélküli felszerelgetése, s kiindíttatása megkívántatván Önnek ezennel meghagyatik: hogy az említett zászlóalj részére kellő ruházatok innen Pestről Egerbe átszállítása iránt tüstént gondoskodjék, a köpenyeket – vagy ha hirtelen nem lehetne, ezek helyett szűrőket és bakkancsokat pedig Egerbe és Miskolczon készíttesse és szereze össze”. Puky az OHB rendeletének megfelelően október 21-én Hanák Istvánt, a felszerelési bizottmány pénztárosát küldte Pestre a szükséges felszerelés átvételére. Október végére a Pestről kapott ruhaneműekkel már jelentősen előrehaladt az alakuló honvédzászlóalj felszerelése, ugyanakkor a szervezésnek ezzel kapcsolatban egy jelentős problémával is szembesülnie kellett: a 26. hz. ugyanis a Heves megyére kivetett újonclétszám első negyedén kívül 200 debreceni honvédet is magában foglalt, akik október 26-án érkeztek Egerbe, meglehetősen hiányos felszereléssel. Minthogy „...Heves megye pedig ünnepélyesen kijelentette, hogy csak egyedül általa kiállítandó ujonczokat ruház fel...”, a zászlóalj-

22 MOL H 92 1848: 7578.

23 HML V-101/a 16.

24 HML IV-101/a 152. k. 2516.

25 MOL H 92 1848:8980.; MOL H 15 BM 1848:737.

26 MOL H 2 OHB 1848:1355.; HML IV-1/a 152. k. 2414.

parancsnokság október végén felszólította Debrecen városát, hogy katonáit lássa el ruhával és egyéb felszereléssel, amelyre az érintett város azonnal az ONHT-hoz fordult. A problémát elsősorban – az ONHT felelőssége mellett – Puky Miklós figyelmetlensége okozta, aki kellő körültekintés nélkül, a zászlóaljra vonatkozó igényeknél csak a Heves megyeieket vette számításba. Ráadásul a megye, a debreceniekhez hasonlóan hiányos felszereléssel Egerbe érkezett, a 10. hz-tól átvett altisztek ruházatának kiegészítésére sem volt hajlandó.²⁷

A megyei vezetés a rá háruló terheket az újoncok kiállítása és felszerelése terén egyre elviselhetlenebbnek tartotta. Ennek következtében a megyei bizottmány december 2-i ülésén úgy határozta, „...hogy miután az országosan megajánlott honvéd újonczokból e megyére eső illetményből az első negyed már kiállítatott s fel ruházott, a 2-ik pedig felsőbb meghagyás folytán szinte mielőbb kiállítandó lesz – a ruházatra és foglaló pénzre pedig sürgőlvé szükséges, s az álladalom által viseltetni kellő költségeket e Megye egyáltalában fedezni nem képes, említett költségek fizethetendősökre az álladalmi pénztárból 100. ezer pengő forint küldessék”. Ennek az összegnek a kormánytól való „kiharcolására”, illetve, hogy az egri postaút a hírközlés gyorsítása végett Kövesd helyett „régí jó szokás szerint” Kápolnán keresztül menjen át, Heves megye bizottmánya magát Puky alispán-kormánybiztost küldte Pestre, aki e kérések teljesítésének ígéretével, január 3-án érkezett vissza Egerbe.²⁸

Decemberben már a 26. hz. harctérre indítása is szükségessé vált. A zászlóaljat először a Délvidékre, majd Észak-Erdélybe szánták, végül Pesten keresztül indult el a becskerek-i táborba, ahová egy váratlan esemény hatására nem érkezhettek meg. December 6-án Galíciából a Schlik vezette császári hadtest betört Sáros vármegyébe, és december 11-én Kassa és Budamér között szétszórta Pulszky Sándor ezredes közel 9000 fős zömmel mozgósított nemzetőrökből álló hadtestét. Kossuth még a vereség előtt december 9-én kelt rendeletével a 26. hz-t több más alakulat mellett Kassára, Pulszky megsegítésére rendelte. A zászlóalj azonban már az újonnan kinevezett hadtestparancsnok, Mészáros Lázár hadügyminiszter táborába érkezett meg december 16-án, ahonnan nyomban rendeltetési helyére, Hejőcsabára vonult.²⁹

A betörés hatására az OHB december 10-én – mint azt már említettük – megbízást adott Almásy Pál és Recsky András országgyűlési képviselőknek a Heves megyei népfelkelés megszervezésére, illetve ugyanazon a napon Kossuth kiáltványt intézett a megye közönségéhez a Schlik elleni fellépés előmozdítása érdekében.³⁰

Az események hatására az újoncozás még sürgetőbb lett. Kossuth december 10-i rendeletében Puky Miklós újoncozási kormánybiztostól már a megyére kirótt létszám hátralevő háromnegyed részének kiállítását is megkövetelte, és azok mielőbbi Pestre küldését szorgalmazta. A kiállítást megnehezítette, hogy a megye területén a Hunyadi szabadcsapatba is toboroztak, figyelmen kívül hagyva a sorshúzással már a megyei alakulatok kötelékébe besorozottakat. Ez ellen Puky határozottan tiltakozott. Másrészt problémát jelentett az is, hogy a közbiztonság megrendülésére hivatkozva a megyéből sokan visszaigényelték a korábban a

27 Idézet (az OHB október 19-i utasítása Pukynak): MOL H 2 OHB 1848:1325.; MOL H 92 1848:5637., 7747.; HAJAGOS József 1996. 128-129.

28 HML IV-1/a 152. k. 2680., 2703., 154. k. 1.

29 MOL H 92 1848:5637.; H 75 HM/k. 1848:10985., 11015., 11246.; HAJAGOS József 1996. 136-137.

30 KLÖM XIII: 696-697.

honvédek és nemzetőrök felfegyverzésére beszoigáltatott fegyvereiket, amelyeknek kötelező begyűjtését Szemere kormánybiztos még december 20-án rendelte el. A Puky elnökletével január 10-én összeülő megyei bizottmány ezért elhatározta Szemerének ez ügyben történő mielőbbi megkeresését. A felső-magyarországi teljhatalmú kormánybiztos a megyének adott válaszában elutasította a kérést, és január 12-én újabb rendeletet adott ki a még magánkézen lévő fegyverek, valamint a vármegyei hajdúk lőfegyvereinek begyűjtésére.³¹

Ekkor már Puky Miklós volt a vármegye elsőispánja. Blaskovics lemondása után ugyanis január 3-án a megyei közgyűlés egyhangúlag választotta meg őt erre a tisztségre. A megye még abban a hónapban az előretörő császári csapatok működésének hatáskörébe került. Január második felében a Schlik megerősítésére küldött Schulzig hadosztály vonult át rajta. Puky még ezt megelőzően – az OHB utasításainak megfelelően – a megyében lévő újoncokat, ruhaneműket és az ottani sóházak pénzkészleteit Papp Pál felügyelete alatt Debrecenbe indította, majd maga is odaindult.³²

Január 29-én Kossuth Lajos Puky Miklóst – a hadszervezésben játszott érdemeire, illetve közismert erélyességére való tekintettel – Komárom megye és a vár kormánybiztosának nevezte ki.³³

Komárom teljhatalmú kormánybiztos

Puky február 4-én érkezett meg az ellenség erői által lassan körülvárt komáromi várba, ezt követően, február 7-én hirdették ki kormánybiztosi megbízólevelét. A hatalom, amellyel az OHB felruházta és amelynek határai meglehetősen tisztázatlanok voltak, nemcsak a megyére, hanem a várra is kiterjedt, ami a helyi katonai vezetéssel könnyen konfrontációt eredményezhetett. Mindemellett a komáromi hadvezetés igen jó viszonyban állt a Puky megérkezéséig a kormánybiztosi teendőket ideiglenesen ellátó Jeszenák János báróval, a császáriak által megszállt Nyitra vármegye főispánjával, akit feltételezhetően sértett Puky Komáromba való kinevezése. Az első összeütközés a várőrség parancsnokával, Kosztolányi Móric ezredessel történt, aki a várkormány több más tagjával együtt kétségbe vonta a kormánybiztosnak a várra vonatkozó hatáskörét és ebben a kérdésben Debrecenhez fordult. Másrészt Kosztolányi, aki a főispáni szálláson rendezte be irodáját, nem volt hajlandó azt átadni az újonnan kinevezett kormánybiztosnak. Puky, hogy tekintélyét mielőbb megalapozza, huszonnégy órát adott Kosztolányinak a lakhely kiürítésére, amelyet nemsokára el is foglalhatott. Egyszermind jelentést küldött az OHB-nak a Komáromban tapasztaltakról és ezzel kapcsolatosan tett javaslatainak el nem fogadása esetén kérte tisztségéből való mielőbbi felmentését.³⁴

31 KLÖM XIII: 692.; HML IV-1/a 154. k. 12., 120., 126.; HL 1848/49 52/212.; HERMANN Róbert-PELYACH István: 322-323.

32 JUHÁSZ István 1986. 22.; KLÖM XIV: 107. és 131.; HML IV-1/a 154. k. 154.

33 Mellette Amtmann Jenő, komáromi polgármester, a város kormánybiztosává lett kinevezve. Puky és Amtmann kinevezésének fő oka volt, hogy mind Komárom megye, mind pedig Komárom város kormánybiztosai: Halasy Ede és Sárközy József, valamint a megye főispánja, gr. Nádasdy Lipót is visszavonult hivatalától, így a stratégiaiul igen fontos terület kormánybiztos nélkül maradt. Mindamellert megjegyzendő, hogy Amtmann, elfoglaltságára való tekintettel nem fogadta el kormánybiztosi kinevezését. KLÖM XIV: 269.

34 MOL H 2 OHB 1849: 2695., 2697.; SZINNYEI József 1887. 76.; PUKY Miklós 1885. 164-166.; Puky febr. 14-i, OHB-hoz írt jelentése: MOL H2 OHB 1849: 3600. A levéllel Debrecenbe küldött Nagy József márc. 7-én tért vissza Komáromba Kossuth Kosztolányi eljárását elítélő válaszával. KLÖM XIV: 516-522.

Polgártársak!

A haza legszentebb és legdrágább kincse Komárom városa és vára megtartására a fő hatalommal a fő felügyeletet a nemzet kormánya kezelmbe tette le; így ezen felelősségnél fogva nem lehet olyan becsült, olyan szentelt személy, kire ha a mulasztás vádja behizonyul, nálam pártolásra számíthatna.

Mack alezredes hivatalától felfüggesztése a várvédelmi bizottmány által határozottat el jelenlétemben, szakértő fő tiszturak vádolják Mack alezredest, hogy e nyomoruságnak, ez inségnek mit a város, mit a vár szenved ő az oka — mert az ellenséget nem gátolta elegendően ártalmas fegyverrel ellentünk használatában — ő a megtámadott s megrohant helyeket nem látogatja — ő a veszedelem napjait télenül a várban tölti.

Hidjetez polgárok! törvényt és igazságot szolgáltatok mindenkinek.

Mack ügye vizsgálat alatt van, — bíró fog ítélni benne. —

A város és vár védelme felett örködnek a becsületes katonák-fő tisztek, s örködök én.

Biztatok polgárok bennem, s Komárom mentve van!!!

Komárom Aprilis 4-ikén 1849.

PUKY MIKLÓS,

kormánybiztos.

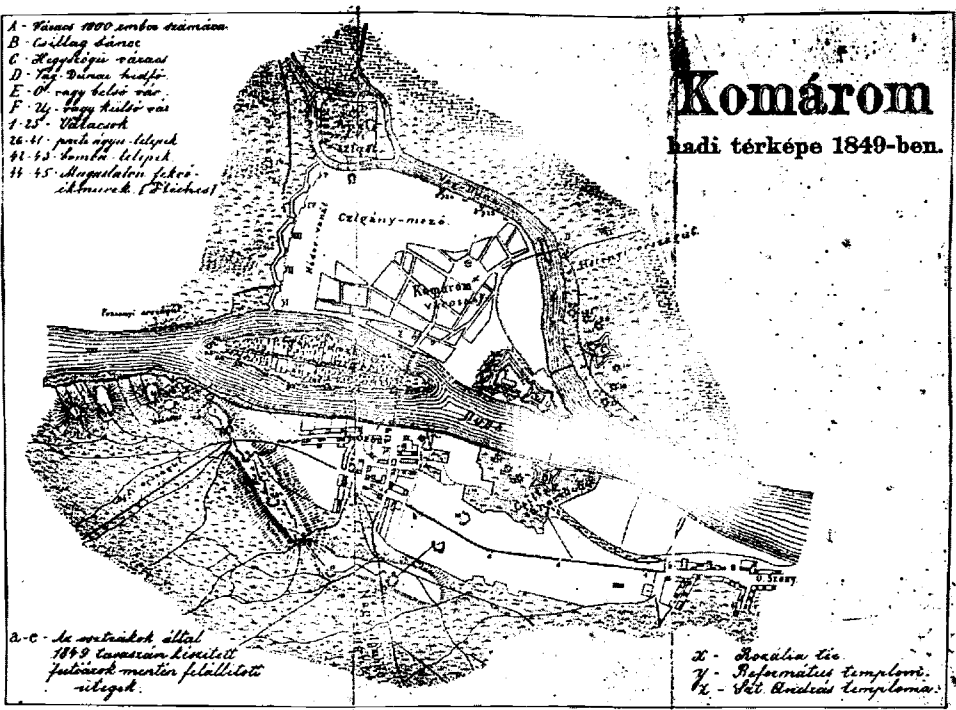
Nyomatott Smigler testvéreknek.



2.kép. Puky Miklós kormánybiztos felhívása Komárom lakosaihoz a hanyagsággal vádolt Mack József alezredes ügyében

Török Ignáccal, a komáromi vár akkori parancsnokával is hamar ellentétbe került. Puky jól látta, hogy Török nem rendelkezik azzal a kellő eréllyel, amely hivatalához szükséges lenne, a másik oldalról azonban ő is bele próbált folyni a várvezetés részről tisztán katonai

jellegűnek tekintett kérdésekbe. A köztük kialakult ellentét hatására mindkét fél az OHB-hoz fordult. Debrecenben a Komáromból érkező, egymásnak ellentmondó jelentések joggal keltettek aggodalmat. Kossuth végül Puky pártjára állt, és ebben jelentős szerepet játszott azon félelme is, amelyet a kormánybiztos maga így fogalmazott meg: „... a netalán történhető ostrom esetébe a várparancsnokság – úgy látszik – hajlandó arra, hogy semmi belszólóm ne lehessen [ti. a vár védelmének az irányításába] még akkor is, ha ő kapitulálni akarna; mit feltennem ugyan nem szabad, de minden történhető a világon.”³⁵



3.kép. Komárom hadi térképe 1849-ben

Másrésről néhány katonatiszt kifejezetten élvezte az új kormánybiztos bizalmát. Közük tartozott Thaly Zsigmond mérnökkari százados, akivel Puky február 4-én együtt érkezett Debrecenből Komáromba. Thaly – aki mind Kosztolányival mind pedig Törökkel szem-

35 Idézet: MOL H2 OHB 1849:2803.; MOL H2 OHB 1849:2687; Puky és Török egymáshoz írt levelei: MOL H 109 I. d. Közli: HAJAGOS József 1998/b. Okmánytár. Kossuth – Puky jelentésével kapcsolatban és Eszék feladásából kiindulva – elhatározta a várparancsnoki kar teljes leváltását, illetve a lehetséges áruhálok kivizsgálására és elítélésére vegyes (ti. polgári és katonai személyekből álló) bíróság felállítását, amelynek elnökekül a komáromi kormánybiztost nevezte ki. Várparancsnoknak – a számos jelölt közül – Guyon Richárd ezredest, a várőrség parancsnokává Lenkey János ezredest, térparancsnokká pedig Szabó Zsigmond alezredest neveztek ki, ezt követően Guyont és Lenkeyt tábornokká, Szabót pedig ezredessé léptették elő. KLÖM XIV: 516-522.

ben ellenséges indulatokat táplált – jelentős befolyást tudott gyakorolni a komáromi viszonyokat egyáltalán nem ismerő Pukyra. A kormánybiztosnak köszönhette, hogy az OHB Török javaslata ellenére őrnagyi rangban őt nevezte ki a vár erődítési igazgatójának.³⁶

A másik ilyen személy Mack József tüzér alezredes volt, a Komáromi Értesítő című lap elindítója. Az újság egyébként 1849. január 9-én – a lapalapításhoz szükséges kaució letétele nélkül – egyhavi időtartamra kapott megjelenési engedélyt, lévén, hogy ez idő tájt Komáromba nemigen lehetett egyéb sajtóhoz jutni, a háború menetéről pedig ritkán és késve érkeztek meg a hírek. Februárban az egy hónap lejárt, így Mack és a lap főszerkesztőjének kinevezett Rózsafi Mátyás Komárom városához, illetve Puky kormánybiztoshoz fordult az engedély meghosszabbítása érdekében, amely törekvésük sikerrel járt. A lapra februárban Török is felfigyelt, és annak néhány cikkét várvédelmi szempontból veszélyesnek ítélte meg. Március 19. és 26. között erre hivatkozva a lap kiadását felfüggesztették, majd március 30-án beszüntették, amely azonban nemsokára újból megindulhatott.³⁷

Február 2-án Lipótvár helyőrsége kapitulált Simunich altábornagy csapatai előtt; ezzel a Vág felől is bezárult az ostromgyűrű. Bár a Duna és a Vág heves áradása még egy hónapig távol tartotta a császáriakat, a komáromi várórség sem könyvelhetett el sikereket: a kitörési kísérletei sorra meghiúsultak. Az ostrom igen nagy terheket rótt a lakosságra. Egyrészt takarékoskodniuk kellett az élelmiszerekkel. Minthogy az erődrendszer biztonságára való tekintettel nem használhatták a vízi malmokat, a liszthiány folyamatosan jelen volt; számos esetben a várparancsnokságnak kellett lisztet kiutalni a helybeli pékek számára. Gyakran a liszt gyenge minősége is problémát jelentett. Másrészt óriási károk érték a környék lakóit az erődítési munkálatok miatt. Puky folyamatosan kapta a panaszleveleket a lakosságtól, amelyben fő sérelemként szerepelt, miszerint a kisajátított, lerombolt ingatlanokért vagy éppen ingóságokért a tulajdonos nemhogy annak megváltási összegét nem kapta meg, hanem az őt ért kár felbecsülése sem történt meg. A kormánybiztosot kérésükkel állandóan ostromló monostor-hegyi szőlősgazdák kára ugyan fel lett becsülve, az ígért állami kárpótlást mégsem kapták meg, minthogy a kormány ezt az összeget nem utalta át a várparancsnokságnak. Nagy károk érték a Hadi-szigeten és a Vág-vonal mellett lévő kertek tulajdonosait is ugyanúgy, ahogy az erődítmények közelében fekvő gazdasági épületek birtokosait vagy éppen haszonbérletűit. A kényszerűségből okozott károk összege igen figyelemreméltó volt: Beöthy Gáspár, az erődítési igazgatóság egyik haszonbérletje, saját bevallása szerint 17 543 forint veszteséget szenvedett el, amikor az Újszöny határában lévő majorságot felgyújtották. De nemcsak a gazdasági birtokok lettek kisajátítva: több magánház is lerombolásra került. Ennek következményeképp illetve a bombázások

36 MOL H 2 OHB 1849: 2803., 3600.; SZINNYEI József 1887. 106-107. Ráadásul február 19-én, a Puky által Ócsán és Izsán önkényesen megrendezett követválasztásokon az ócsai járásban Thalyt választották meg országgyűlési követé (Izsán Csernátonyi János győzedelmeskedett). A két választást azonban – annak nyilvánvalóan törvénytelen eljárása miatt – később érvénytelenítették. MOL H 2 OHB 1849:2803., 3600.; KLÖM XIV: 295.

37 SZINNYEI József 1887. 69-70.; MOL H 2 OHB 1849:2803., 3600.; MOL H 109 1. d. 32., 34., 36., 67., 69., 70., 191., 278-279., 375., 433. Puky később mind Mackkal (ezzel együtt a Mackot támogató Rózsafyval), mind pedig a fent említett Thalyval összekülönbözött: Mackot április elején árulás vádjával letartóztatták, de megalapozott vádak hiányában augusztus 23-án elengedték. Thalyval április végére romlott meg teljesen a viszonya, aki ekkorra már zsarnoknak minősült Puky szemében. A kapcsolatuk megromlására: MOL H 2 OHB 1849:6364.; emellett vö. PUKY Miklós 1888. és RÓZSAFY Mátyás 1888.

hatására több lakos is fedél nélkül maradt. A lakosság elkeseredését csak növelte, hogy Török a kárpótlást leghamarabb csak a következő évre helyezte kilátásba.³⁸

A folyamatos nélkülözés mellett egyre gyakrabban jelentkeztek a katonasággal való összeütközések is. Egyrészt rendszeressé vált a katonai hatóságok önkényes eljárása polgári személyek ellen. Atrocitások értek olyan magasabb beosztású személyt is, mint Szathmáry Dánielt, a megye másodalispánját. Másrészt a fontosabb védelmi pontokon elhelyezkedő magánházakban beszállásolt katonaság ellen a városi vezetés lépett fel, hangoztatván, hogy azok a házak otthontalanok lakhelyei legyenek, a katonákat pedig a kaszárnyákba küldjék. Komárom lakóit terhelte a nemzetőrség időnkénti kiállítása is. Komárom különböző ürüggyel megpróbált kibújni e kötelezettsége alól: hivatkozott a bombázás miatt bármikor bekövetkezhető tűzvészre, amely minden épkezláb embert igényel, illetve, hogy ebben az időben a nép kezébe fegyvert adni meggondolatlanság. Tagadhatatlan, hogy a körülrzárt Komáromban általánossá vált a fosztogatás, amelynek a katonák többsége is részese volt; márciusban sorra érkeztek Pukyhoz a honvédek garázdálkodásairól szóló panaszok. Ezért március 29-én – a belbiztonság megszilárdítását célul tűzve – elrendelte, hogy az ostromállapot idején (március 5. után) elkövetett lopásokat a felállítandó rögtönítélő bíróságok ítéljék el, ami a halálbüntetés kiszabását és azonnali végrehajtását jelentette.³⁹

Jelentős problémát jelentett a városi lakosságnak Török Ignác tábornok, komáromi várparancsnok január 28-án hozott rendelete, amely értelmében a sóház csak fémpénzért szolgáltatott ki sót a vásárlóknak. A rendelkezést az indokolta, hogy a várkatonaság nem rendelkezett megfelelő mennyiségű aprópénzzel; a rendelet ennek pótlását volt hivatva ellátni. Török elképzelését mind a megyei, mind pedig a városi vezetés ellenezte és hosszabb vita után kompromisszum született, ami alapján fele-fele arányban fém-, illetve papírpénzért lehetett a sót értékesíteni. Bár a sóhivatal vezetői ezt követően a só eladás növekedéséről számoltak be, az aprópénz hiányát a rendeletnek csupán részben sikerült megoldania.⁴⁰

Márciusra a császári csapatok szorosabbra vonták az ostromgyűrűt Komárom körül. Az ostromhoz szükséges tűzérségi állásokat március 17-én kezdték el kiépíteni, majd 20-án megkezdődött a város folyamatos ágyúzása és bombázása. Puky Török kérésére március 5-én ostromállapotot hirdetett a város területére. Ennek alapján a tartózkodási engedéllyel nem rendelkezők illetve azokat, akik nem tudták magukat ellátni megfelelő élelemmel, kiutasították az erődtényrendszer területéről. Megtiltották a kapukon való ki- és bejárást, valamint a Dunán és a Vágon való hajózást is.⁴¹

A katonai vezetésnek Pukyval való hatékonyabb együttműködése céljából a haditanács mellett március 13-án Török Ignác elnökletével megalakult a várvédelmi tanács, majd április 1-jén a haditanács és a várvédelmi bizottmány egyesült, miután a két szerv tagjai jórészt azonosak voltak. Puky természetesen csak a bizottmánynak volt tagja.⁴²

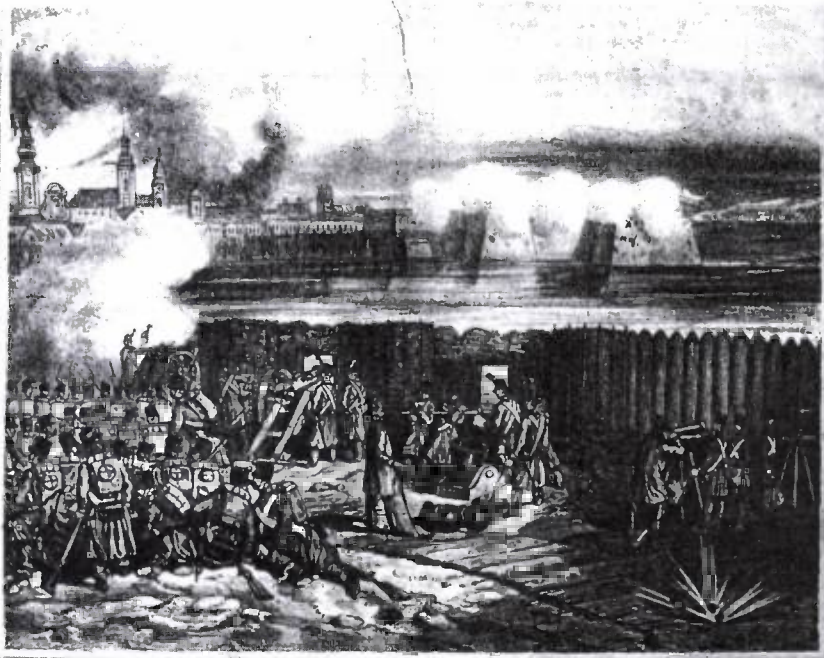
38 MOL H 109 I. d. 7., 50-51., 61., 65., 97., 99-100., 103., 116., 141., 188., 193., 262., 264., 266., 278-279., 293-305., 314., 316., 329., 432., 440.; HAJAGOS József 1998/b. 135.

39 MOL H 109 I. d. 14-19., 77., 205., 250., 333., 340., 359., 363., 365., 385., 438., 463., 2. d. 14., 16., 31.

40 MOL H 109 I. d. 25-28., 126-127., 130., 145., 197., 505-506.; HAJAGOS József 1998/b. 136.

41 MOL H 109 I. d. ; SZINNYEI József 1887. 88. és 115-116.; HAJAGOS József 1998/b. 142.

42 MOL H 109 I. d. 276., 318., 434., 446.; HAJAGOS József 1998/b. 142-143. A várvédelmi bizottmány létrehozását Kossuth is sürgette. KLÖM XIV: 516-522.



Bombardement der Festung Komorn.
veröffentlicht am 19. März 1849.

4.kép. A komáromi központi erőd 1849. március 19-i bombázása
a Duna jobb partjáról

Még február végén megkezdődtek azok az intézkedések, amelyek a védműrendszer megerősítését célozták meg; ezek megvalósítására a következő hónapokban került sor. Komoly feladatot jelentett egy új híd elkészítése a vár és a Csillagerőd között, mivel a régit januárban elsodorta az ár. A híd elkészítését Török már február 20-án felvetette Pukynak és a következő napokban – Puky közvetítése mellett – a város és a várparancsnokság meg is állapodott a híd építéséről, amelynek költségeit – a majdani állami megtérítés reményében – a város vállalta magára. Azonban a híd elkészítése elhúzódott. Egyrészt a folyamatos ágyúzás mellett az ácsok nem voltak hajlandók tovább dolgozni, másrészt a város anyagi eszközei is kimerültek és képtelen volt az építkezés tovább finanszírozására. Török mindezek ellenére ragaszkodott hozzá, hogy a híd elkészüljön, aminek építése április 7-én fejeződött be. Sok hasznát így sem vehették, minthogy április 12-én a császári tüzérség a híd egyik tartó hajóját elsüllyesztette, ami által használhatatlanná vált. Emellett ún. talphidak épültek a város és az Apály-sziget, illetve a Hadi-sziget között, amelyek megépüléséhez szintén Puky hathatós közreműködésére volt szükség. A hidak megépítése mellett szükséges volt sáncok építésére is. Török már február 25-én azt kérte Pukytól, hogy a komáromi

lakosokat szólítsa fel a Vág-menti sáncok építésében való részvételre, amelynek munkálatai csak márciusban kezdődtek el.⁴³

A legnagyobb nehézséget a folyamatosan fennálló pénzügyi problémák okozták a Komáromban lévők számára. Február 9-én Török az OHB-tól a várórség ellátására, a várerődítésekre és az élelmezési hivatal számára, valamint a katonaság felruházására 317 762 forintot igényelt. Ez az összeg azonban nem érkezett meg, mivel a futárok nem tudtak az ostromgyűrűn átjutni. A várparancsnok ezért február 26-án felszólította Puky, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a mielőbbi pénzellátásra. Puky a várban felhalmozott gabonakészletek egy részének eladásából 56 000 forint bevételre tett szert. Fellner Antal állami gabonaügyi igazgatótól átvett a katonai kiadások fedezésére 65 740 forintot és emellett a különböző árverezésekből még pár ezer forintot is összegyűjtött. Ezekből a bevételekből, ha szűkösen is, de fedezni tudták a kiadásokat április elejéig. Az aprópénz hiányán, az annak kiküszöbölésére létrehozott „*Pénzváltás Ügyi Bizottmány*” helyi szükségpénz (hadipénz) bevezetésével próbált változtatni, amelyek 8 krajeáros címletekben kerültek forgalomba és április 11-én megkezdtek ezeknek nyomtatását.⁴⁴

Az 1849 márciusában a Komáromba kinevezett két tábornok, Guyon és Lenkey közül az utóbbinak sikerült először bejutnia a várba, neki is jókora késedelemmel április 10-én. Április 11-én Török átadta Lenkeynek a várparancsnokságot, noha az csak a várórség parancsnokává lett kinevezve. Úgy látszott, az ideiglenes főparancsnok hajlandó elismerni a kormánybiztosi hatalom elsőbbségét: „...*ha tisztelt kormánybiztos úr úgy kívánja, nekem semmi ellenne szolni valom nincsen, és én parancsait tisztelni és vegrehajtani kész vagyok, magam menteségére kérem ilyen parancsokat írásban hozám intézni, és megvárom hogy mi a teendőm ara utasítást addand*”. Ez a helyzet az április 19-i nagysallói magyar győzelmet követően azonban megváltozott, amikor is Guyon átvágta magát az ostromgyűrűn, és 20-án átvette Lenkeytől a vársereg parancsnokságát. Az új főparancsnok tisztában volt azzal, hogy a magyar főszereg nemsokára Komáromhoz ér, ezért a csapatok ellátását szem előtt tartva első intézkedései között szerepelt a kenyér minél nagyobb mennyiségben való sütésének elrendelése. Április 22-én a magyar főszereg észak felől felmentette Komáromot, majd miután elkészült az új dunai talphíd, április 26-án délről is felszámolta az ostromgyűrűt.⁴⁵

Lenkey már a várparancsnokság átvételét követően elrendelte a lakosságnak a Nádor-vonalon lévő helyiségek azonnali elhagyását és egy „*korházi Bodé*” felállítását a beteg polgári személyek és katonai sebesültek számára. Guyon pedig még az utolsó összecsapás alatt felszólította Puky, hogy a sebesültek és lőszerrek szállítására több szekér álljon készen és a környékbeli orvosok összegyűjtését mielőbb tegye meg; mindemellett az ágyúk elvontatásához igavonó ökröket kért.⁴⁶

43 MOL H 109 1. d. 95., 127., 133., 140., 179., 186., 201., 228., 323., 325., 342., 377., 461. 2. d. 29-30.; HAJAGOS József 1998/b. 143-144.

44 MOL H 109 1. d. 145. 2. d. 10., 18.; SZINNYEI József 1887. 421.; SZÉNÁSSY Zoltán 1989. 141-142.; HAJAGOS József 1998/b. 145.

45 MOL H 109 2. d. 56., 58-59., 81. Puky sem Lenkeyvel, sem Guyonnal nem tudott jó viszonyt kialakítani, minthogy egyikük sem értékelte túlzottan a kormánybiztos beleszólását tisztán katonai jellegű ügyekbe; ráadásul Guyon, akit az OHB szintén teljhatalommal ruházott fel, hozzá hasonló temperamentummal rendelkezett, ami az összeütközésüket még nyilvánvalóbbá tette. KLÖM XIV: 357.

46 MOL H 109 2. d. 48., 54., 90., 91., 93., 96., 404.

Komárom felszabadulása után az élet normális körforgása újból megindult: elindult a korábban emelt sáncok lerombolása, a heti vásárokat ismét megtartották. Eközben Kossuth április 7-i kiáltványának megfelelően a megyében is megkezdődött a kivetett újonclétszám összeírása, valamint az 1848. évre megállapított keret fennmaradó részének az kiállítás is.⁴⁷

Az ostrom megszűntével azonban a régi problémák nem tűntek el. Az élelmezésben, illetve pénzkészletben mutatkozó hiányosságok pótlásának egyik eszközeül szolgált az árulók vagyonának, mint pl. gr. Károlyi Lajos gabonájának elkobzása, amelyre Vukovics Sebő és Ludvig János országos biztosok felhívták Puky figyelmét. Halasy Ede ingatlanainak és ingóságainak lefoglalása után sor került több más „*hazaflatlansággal vádolt*” személy, így Pázmándy Dénes, gr. Zichy Miklós, gr. Zichy István, Liechtenstein herceg, illetve a nagylángi Zichyek közös vagyonának a zárolására is. A kiadások azonban tovább nőttek. A május első felében befejezett hajóhíd megépítéséhez a felhasznált hajók felbecsültetése és tulajdonosainak összeírása, bár késve, de megtörtént. Ez alapján Ludvig felszólította Puky, hogy kezdje meg azok kártalanítását. Ugyancsak kártalanítást kért a helybeli mészáros, Szabó János is a katonaságnak hitelre adott, nagyjából 50 mázsa húsmennyiség után. A már fent említett kórház felállítása pedig csak igen drága pénzen volt kivitelezhető. A faanyag ugyanis Komáromban ekkor hiánycikknek számított – a városban az előző évben tűzvész pusztított, a bombázások is súlyos károkat okoztak az épületekben, a hajóhídhhoz szintén szükség volt jelentős mennyiségű fára – ezért annak beszerzési ára jóval magasabb volt, mint máshol. Ráadásul a több helyről befolyt összeg nem fedezte a kiadásokat, ezért Puky május 9-én Kossuthhoz fordult támogatásért.⁴⁸

Az élelmezésben – mind a lakosságot, mind pedig a katonákat tekintve – továbbra is komoly gondok jelentkeztek. Guyon több rendeletet adott ki a vágómarháknak a várba szállításáról. A települések az újonckiallítás szüneteltetését azzal is magyarázták, hogy nem képesek a katonák ellátására, a honvédek pedig több kincstári holmijukat pénzzé tették vagy éppen némi élelemre cserélték, ami ellen a hatóság szigorúan fellépett. Nem volt ritka az sem, hogy saját maguk próbáltak gondoskodni ellátásukról elidegenítve néhány helyi birtokos jószágát. A környékbeli lakosság is éhezett: a nagymgyeri és izsápi lakosok május 3-án írt levelükben szinte könyörögve kérték Puky: tegyen valamit az ellátásuk érdekében, különben sokan közülük éhen fognak halni. A kormánybiztos ezért ismét az OHB-hoz fordult mielőbbi utasításért, ahonnan az ügy a Belügyminisztériumhoz került. Emellett már április végén az élelmezésben mutatkozó nehézségek miatt megindult a területen élő gabona-tulajdonosok névsorának összeírása is.⁴⁹

Komárom megye egész területének felszabadulása után megkezdődhetett a közigazgatás újjászervezése is. Puky – az OHB előírásainak megfelelően – május 15-én tisztújítást tartott a megyében: a már említett Szathmáry Dániel elsőalispán helyét Madarassy Mór örökölte, a

47 MOL H 109 2. d. 105., 114., 116., 131., 133., 153., 160., 180., 204., 393.; KLÖM XIV: 837.

48 MOL H 2 OHB 1848: 3600; MOL H 109 2. d. 51., 83., 92., 106., 115., 140., 175., 182., 188., 189., 207., 213., 219., 225., 288., 296, 380., 454.; MOL H 13 BM 1849-9-33.; KLÖM XV: 381-382.; Pázmándy Dénes országgyűlési képviselőt, minthogy nem volt hajlandó Debrecenbe menni, hogy hivatalát ellássa, Puky elfogatta és Debrecenbe vitette. VARGHA Zoltán 1933. 5. A nagylángi Zichy család becsületének védelmében gr. Zichy Aladár lépett fel, és az Igazságügy-minisztériumtól (IM) a vagyon zárlatának feloldását kérte. Az IM a kérésnek helyt adva annak teljesítésével már az új kormánybiztost, Ujházy Lászlót bízta meg.

49 KLÖM XV: 381.; MOL H 109 2. d. 31., 109., 150., 152., 162., 271., 275., 281., 340., 387.

másodalispán tisztségére Domonkos Mihályt választották meg. Másnap a kormánybiztos a választási jegyzőkönyv hitelesítése után Pestre indult, ahonnan 18-án érkezett Debrecenbe és benyújtotta a lemondását. Helyére Szemere május 21-én Ujházy Lászlót nevezte ki, Puky pedig négy hét szabadság után – bár passzívan – ismét az országgyűlés ülésén vett részt.⁵⁰

1849 után

A szabadságharc leverését követően Puky Miklós száműzetésbe kényszerült: a forradalomban és szabadságharcban betöltött tevékenységéért 1850-ben kötél általi halálra ítélték, és az ítéletet „in effigie”⁵¹ végrehajtották. Ő eközben Belgrádon keresztül Konstantinápolyba, innen pedig hajóval Marseille-be utazott, majd Párizsba érve találkozott az ott élő magyar emigráció tagjaival – köztük gr. Teleki Lászlóval, Almásy Pállal és Horváth Mihállyal is. Innen Nicolas Peregrini álnéven továbbutazott a svájci Genfbe, majd ismét nyugatra indult: megjárta Brüsszelt, ahol felvette a kapcsolatot az ottani emigráció olyan tagjaival, mint pl: br. Jósika Miklós vagy Irányi Dániel. Nem sokkal később Londont kereste fel, ahol többek között Mészáros Lázárral és Vukovics Sebővel találkozott. A következő egy évben Genfben tartózkodott, majd 1852 őszén ellátogatott Turinba (Torinó) és Genovába, ahonnan ismét Genfbe tért vissza.⁵²

Az ész-észak-itáliai háború hatására 1859. május 6-án megalakult a Magyar Nemzeti Igazgatóság, amelyben Puky titkári tisztséget töltött be. Az Igazgatóság alapító tagjai közül gróf Teleki László, a szabadságharc párizsi diplomatája, Puky legbizalmasabb barátai közé tartozott. Mindketten tevékeny részt vállaltak a magyar légió turini szervező munkájában, de Telekit – mint az közismert – még a Viktor Ernámuellal folytatott tárgyalások befejezése előtt elfogták Drezdában. Kapcsolatuk mélységét mutatta, hogy Teleki az 1861-ben bekövetkezett tragédiája előtt írt végrendeletében Puky tette meg vagyona egyedüli örökösévé.⁵³

1856-ban, miután megszerezte a genfi állampolgárságot, Puky Pfeffer Károllyal közös vállalkozásban könyvnyomdát alapított. Befektetése sikeresnek bizonyult: több ismert mű mellett Horváth Mihály két nagyszabású munkája: 1864-ben a „Huszonöt év Magyarország történetéből”, illetve 1865-ben a „Magyarország függetlenségi harczának története” is itt került kinyomtatásra.⁵⁴

A kiegyezés évében Puky hazatérhetett szülőföldjére, ahol a megyében újból meginduló politikai élet első tisztújításán, 1867. április 28-án a vármegye közgyűlése elsőalispánnak választotta, majd a következő évben a heves megyei Negyvennyolcas Párt elnöke lett. 1869-

50 PUKY Miklós 1885. 273.; HERMANN Róbert-PELYACH István 1990. 494-495.; VARGHA Zoltán 1933. 6. Lemondásának pontos okait nem ismerjük. Valószínű, hogy a katonai vezetéssel való állandó ellentétek is közrejátszhattak döntésében, éppúgy, mint Vukovics országos biztos komáromi látogatása, aki – Kossuthhoz hasonlóan – azt tanácsolta a kormánybiztosnak: csak az élelmezéssel és a polgári hatóságok felügyeletével foglalkozzon, és ne ártsa bele magát a katonaság ügyeibe. Lemondása után az új kormánybiztos részéről Puky több vád érte a Komáromban végzett működésével kapcsolatban; ezekre a vádakra reagált június 22-én, a belügyminisztériumhoz írt levelében. VUKOVICS Sebő 1982. 76.; KLÓM XV: 284.; MOL H 13 BM 1849-9-46.

51 jelképesen

52 JUHÁSZ István 1986. 49-54.; VARGHA Zoltán 1933. 7-19. Puky 1950. április 1. és 1954. május 20. között naplót vezetett, fgy élete e néhány évét is részletesen ismerhetjük.

53 JUHÁSZ István 1986. 56-66.; VARGHA Zoltán 1933. 20-21.

54 JUHÁSZ István 1986. 69-76.; VARGHA Zoltán 1933. 30.

ben Puky a gyöngyöspatai választókerületben még elindult az országgyűlési választásokon, de a 48-as párt politikai elszigetelődését látva még az év végén, december 23-án lemondott első alispáni tisztéről, és karácsondi birtokára vonult vissza. Itt érte a halál 81 éves korában, 1887. augusztus 23-án.⁵⁵



5.kép. Puky Miklós és Teleki László

Irodalom

MOL – Magyar Országos Levéltár

H 2 OHB: Országos Honvédelmi Bizottmány iratai

H 3 HNI: Miniszterelnökség hadügyi és nemzetőri iratai

H 13 BM: Belügyminisztérium országlászi osztály iratai

H 15 BM: Belügyminisztérium rendőri osztály iratai

H 75 HM/k: Hadügyminisztérium kiadványok fogalmazatai

H 92 ONHT: Országos Nemzetőrségi Haditanács általános iratok

H 109: Puky Miklós komáromi kormánybiztos iratai

H 123: Heves megyére vonatkozó jegyzőkönyvi másolatok

P 295: a Görgey család levéltára

HML – Heves Megyei Levéltár

55 SEBESTYÉNY Sándor 1973. 1175-1191.; JUHÁSZ István 1986. 82-106.; VARGHA Zoltán 1933. 33.

- HL – Hadtörténelmi Levéltár** Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc iratai
KÖZLÖNY
 1847/48-IK...
 1988. 1847/48-ik évi országgyűlési törvénycikkek, Bp.
- BEÉR János**
 1954. (szerk.) Az 1848-49. évi népképviselői országgyűlés, Bp.
- BONA Gábor**
 1998. (szerk.) A szabadságharc katonai története Pákozdtól Világosig 1848-1849, Bp.
 2000. Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban, Bp.
- BOROVSKY Samu**
 1909. Heves vármegye, Bp. é. n.
- CSIZMADIA Andor**
 1963. A magyar választási rendszer 1848-1849-ben, Bp.
- HAJAGOS József**
 1995. Heves megyei nemzetőrök részvétele a bácskai harcokban, Mátrai Tanulmányok. Szerk.: Horváth László. Gyöngyös
 1996. A 26. honvédszászlóalj története, Megjelent: A tavaszi hadjárat. Szerk.: Horváth László. Hatvany Lajos Múzeum füzetek 13. Hatvan
 1998/a. Heves megye az átalakulás hónapjaiban (1848 március-június), Aetas. Szeged, 1998/2-3. sz.
 1998/b. Török Ignác, a szabadságharc hadmérnök vértanúja, Megjelent: Egy küzdelmes év katonái. Mátrai Tanulmányok. Szerk.: Horváth László. Gyöngyös
 2000. Almásy Pál tevékenysége az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban, Mátrai Tanulmányok. Szerk.: Horváth László. Gyöngyös
- HERMANN Róbert**
 1995. Megtorlás Heves és Külső-Szolnok vármegyében, 1849-1851 Mátrai Tanulmányok. Szerk.: Horváth László. Gyöngyös
 2000. (S. a. r.): Szószék és csatatér. Politikusi naplók és visszaemlékezések 1848-1849, Bp.
- HERMANN Róbert-PELYACH István**
 1990. Szemere Bertalan: Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból. Okmánytár, Sajtó alá rendezte és összeállította: Hermann Róbert és Pelyach István. Bp.
- HORVÁTH Mihály**
 1871-72. Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben, I-III. kötet. Pest
- IRÁNYI Dániel – Charles-Louis CHASSIN**
 1989. A magyar forradalom politikai története 1847-49, II. kötet. Bp.
- JUHÁSZ István**
 1986. Egy 48-as kormánybiztos élete, Karácsond
- KLAPKA György**
 1986. Emlékeimből, S. a. r.: Katona Tamás. Bp.
- KLÖM XIII-XV.**
 Kossuth Lajos összes munkái, XIII. - XV. kötet S. a. r.: Barta István. Bp., 1953. és 1955.

OROSZ Ernő

1906. Heves-és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemesi családjai, Eger

PAP József

1998. A Heves és Külső-Szolnok vármegyei politikai elit és a „passzív ellenállás”, Aetas. Szeged, 1998/2-3. sz.

PUKY Miklós

1885. Komáromi emlékeim, megjelent: Hazánk, 1885. III. köt. 163-173. Közli: HERMANN Róbert 2000. 420-429.

1888. Komáromi dolgok, megjelent: Hazánk, 1888. VIII. köt. 154-157. Közli: HERMANN Róbert 2000. 438-442.

RÓZSAFY Mátyás

1888. Komárom 1848/49-iki történetéhez, megjelent: Hazánk, 1888. VIII. köt. 65-76. Közli: HERMANN Róbert 2000. 429-438.

SEBESTYÉNY Sándor

1973. A „hevesi ügy”, 1867-69 Századok, 1973. 5-6. sz.

SZEDERKÉNYI Nándor

1893. Heves vármegye története, IV. k. Eger

SZÉNÁSSY Zoltán

1989. Komárom ostroma 1849-ben, Komárom

SZINNYEI József

1887. Komárom 1848-49-ben, Bp.

URBÁN Aladár

1999. Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai, I-II. Bp.

VARGHA Zoltán

1933. Egy bujdosó naplója, Bp.

VUKOVICS Sebő

1982. Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re, S. a. r.: Katona Tamás. Bp.

Dezső Déz

Miklós Puky, Regierungskommissar der Revolution von 1848-49

Während der Zeit der Revolution und des Freiheitskampfes von 1848-49 waren die Regierungskommissare die lokalen Vertreter der Politik der ungarischen Regierung, die ihren Willen durchsetzten. Es fiel ihnen keine geringere Aufgabe zu, als die Truppenformationen, die professionellen und die freiwilligen Nationalgardisten, den Volksaufstand und das Hinterland zu organisieren, und die Versorgungsprobleme zu lösen. In den aufgezählten Aufgaben wirkten sie mit den Leitern der Munizipalbehörden, mit den Verwaltungsleitern der Gemeinden und mit der Führung der Armee mit mehr oder weniger Erfolg mit. Zu den Regierungskommissaren zählte auch Miklós Puky, der von dem Ministerpräsidenten Graf Lajos Batthyány als Abgeordnete des Wahlbezirks von Nagyfűged, und als Rekrutenkommissar im September 1848 in sein Komitat geschickt wurde. Der

Erfolg seiner Amtstätigkeit wird dadurch bewiesen, dass er Ende Januar 1849 von Lajos Kossuth zum Regierungskommissar des strategisch außerordentlich wichtigen Komáromer Festungswerkssystems, und zugleich zum bevollmächtigten Kommissar des Komitats Komárom ernannt wurde. Er war in seinem Amt bis zum Mai 1849 tätig. Er spielte als Regierungskommissar bei der Organisation der Verteidigung des von den Feinden bis zum 22. April belagerten Festungssystems, in erster Linie bei der Beschaffung der nötigen finanziellen Bedingungen und beim Lösen der Versorgungsprobleme eine bedeutende Rolle. Da er aber leicht beeinflussbar und ohne Grund argwöhnisch war, geriet er ständig mit den nach einander kommenden Festungskommandanten in Widerspruch, so mit Ignác Török, János Lenkey und Richárd Guyon. Nach der Niederschlagung des Freiheitskampfes musste auch Puky emigrieren. Er wurde in seiner Abwesenheit von dem kaiserlich-königlichen Kriegsgericht im Jahre 1850 zum Tod durch den Strang verurteilt, das Urteil wurde symbolisch auch vollgestreckt. Er durfte erst 1867 wieder heimkehren. Er zog sich nach kurzem politischen Komitatsauftritt in sein Landgut nach Karácsond zurück. Dort ereilte ihn der Tod am 23. August 1887.

Dér Dezső
ELTE Bölcsészettudományi Kar
H-1052 Budapest
Pesti Barnabás u. 1.